

**OYBEK NASRIDA AYOL RUHIYATI VA XARAKTERI TALQINI:
HIKOYADAN ROMANGACHA EVOLYUTSIYA**

Davronova Muxlisa Adxamjon qizi

Fargʻona davlat universiteti tayanch doktoranti

E-mail: muxlisamiss@gmail.com | ORCID: 0009-0008-8044-642X

Annotatsiya:

Ushbu tezisda Oybekning hikoya, qissa va romanlarida ayol obrazlari ruhiyati hamda xarakterining badiiy talqini janrlar kesimida tahlil qilinadi. Ayol obrazining ijtimoiy qaramlikdagi sabrli qahramondan maʼrifat, muhabbat va xalq dardi taʼsirida oʻz taqdiri uchun kurashuvchi faol shaxsga aylanishi yoritiladi. Shuningdek, ichki kechinma, nutq, portret va badiiy detalning qahramon ruhiyatini ochishdagi vazifasi koʻrsatib beriladi.

Kalit soʻzlar: Oybek, ayol obrazi, ruhiyat, xarakter, maʼrifat, badiiy psixologizm, gender.

Kirish

XX asr oʻzbek nasrida Oybek ayol obrazlarini turli ijtimoiy qatlamlar va tarixiy sharoitlar doirasida tasvirlagan adiblardan biridir. Uning hikoya, qissa va romanlarida ayolning oiladagi oʻrni, ijtimoiy tengsizlikka munosabati, ilm-maʼrifatga intilishi hamda oʻz taqdirini belgilash imkoniyati badiiy talqin etiladi. Oybek nasridagi ayol obrazlarini hikoyadan romangacha yaxlit jarayonda oʻrganish xarakter va ruhiyat tasviridagi oʻzgarishlarni aniqlashga imkon beradi.

Asosiy qism

Oybek hikoyalarida ayol qiyofasi koʻpincha ruhiy-psixologik tasvir, bola nigohi va ramziy detallar orqali ochiladi. “Gulnor opa” hikoyasida Gulnorning qoʻrquvi, koʻz yoshlari va erkin qaror qabul qila olmasligi oʻsha davrdagi oilaviy hamda ijtimoiy qaramlikni ifodalaydi. “Singan umid”, “Miskin bolalar” va “Qonli barmoqlar” kabi hikoyalarda esa ona obrazi farzandi uchun fidoyilik koʻrsatadigan, qashshoqlik va ogʻir turmush sinovlariga duch kelgan inson sifatida gavdalanadi. Bu asarlarda ayolning shaxsiy fojeasi kengroq ijtimoiy muammolar bilan bogʻlanadi.

“Nur qidirib” qissasida ayol xarakterining oʻsishi aniqroq koʻzga tashlanadi. Iskandaro dastlab oila nazorati va mavjud urf-odatlar taʼsirida oʻz orzu-istaklarini ochiq ifodalashga qiynaladi. Biroq ilmga intilishi, yangi qarashdagi insonlar bilan muloqoti va xalq hayotini anglay borishi uning dunyoqarashini oʻzgartiradi. Asar davomida u shaxsiy qoʻrquvdan jamoat oldida fikr bildirish va xotin-qizlar huquqlarini

himoya qilishga intiluvchi faol qahramonga aylanadi. Oysha obrazi esa ichki norozilikni his qilsa-da, uni oila doirasidan tashqariga olib chiqishda qiynaladigan qiz sifatida Iskandarodan farqlanadi.

“Qutlug‘ qon” romanida ayol obrazlari ijtimoiy mavqe va turmush sharoitiga ko‘ra farqlanadi. Gulnorning fojeali qismati kambag‘allik, zo‘ravonlik va boylar manfaatiga asoslangan munosabatlar oqibatini ochadi. Uning eskirgan kiyimlari va tashqi qiyofasiga oid tafsilotlar ma‘naviy poklik bilan moddiy nochorlik o‘rtasidagi ziddiyatni kuchaytiradi. Unsin esa o‘z or-nomusini himoya qilishga va mehnati orqali mustaqillikka erishishga intilishi bilan yangi ayol tipiga yaqinlashadi.

“Ulug‘ yo‘l” romanida Zumrad, Ra‘no va Unsin kabi qahramonlar ilm-ma‘rifatga, mustaqil fikrlashga va yangicha hayotga intilishlari bilan ajralib turadi. Zumradning kashta tikish jarayonidagi o‘ylari mehnatkash ayolning ijtimoiy tengsizlikni anglashini ko‘rsatadi. Romanda savod olishga to‘sqinlik qiluvchi qarashlar tanqid qilinib, bilim insonni ruhiy qaramlikdan xalos etuvchi omil sifatida talqin qilinadi.

“Navoiy” romanida ayol obrazlari saroy muhiti va siyosiy kurashlar bilan bog‘liq holda tasvirlanadi. Xadichabegim hokimiyatga intilishi va makr-hiylasi bilan, Poyanda Sultonbegim esa oqilaligi va tadbirkorligi bilan ajralib turadi. Dildor obrazi ruhiy sadoqat va erkka intilishning ifodasi bo‘lib, uning voqealarga faol aralashuvi ayolning faqat passiv qurbon emasligini ko‘rsatadi. Shu tariqa roman ayol xarakterining turli ko‘rinishlarini tarixiy-siyosiy muhit bilan bog‘laydi.

Oybek ayol ruhiyatini ochishda ichki kechinma, dialog va monolog, nutq, portret hamda badiiy detaldan samarali foydalanadi. Gulnorning kiyimlari, Zumradning kashta tikishi, Dildorning qilichi kabi detallar qahramonlarning ijtimoiy mavqei va ruhiy holatini ixcham ifodalaydi. “Nur”, “quyosh” va “tun” motivlari esa ayol taqdirini ma‘rifat, umid va ozodlik g‘oyalari bilan bog‘laydi.

Xulosa

Tahlil Oybek nasrida ayol obrazining uch bosqichli rivojlanishini ko‘rsatadi: hikoyalarda ijtimoiy qaramlik sharoitidagi sabrli va fidoyi qahramonlar, “Nur qidirib” qissasida uyg‘onish hamda kurash yo‘liga kirgan shaxs, romanlarda esa turli ijtimoiy qatlamlarga mansub va o‘z taqdiri uchun kurashuvchi ayollar tasvirlanadi. Gulnordan Unsin, Zumrad, Ra‘no va Dildorgacha bo‘lgan obrazlar qatori ayolning ichki imkoniyatlari, erkinlikka intilishi va jamiyatdagi o‘rnining kengayishini ifodalaydi. Adib talqinida ilm-ma‘rifat, mehnat va mustaqil fikr ayol ozodligining muhim omillari

sifatida namoyon bo‘ladi. Ayol ruhiyati esa, avvalo, ichki kechinma, nutq, portret va badiiy detallar orqali ochiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Oybek. Mukammal asarlar to‘plami. 19 tomlik. 12-tom. – Toshkent: Fan, 1978.
2. Oybek. Mukammal asarlar to‘plami. 19 tomlik. 10-tom. – Toshkent: Fan, 1977.
3. Oybek. Qutlug‘ qon. – Toshkent: Yangiyul Poligraph Service, 2019.
4. Oybek. Ulug‘ yo‘l. – Toshkent: O‘qituvchi, 1978.
5. Oybek. Navoiy. Roman. – Toshkent: Yoshlar matbuoti, 2023.
6. Sharafiddinov O. Birinchi mo‘jiza: adabiy portretlar va maqolalar. – Toshkent: Adabiyot va san’at, 1979.